

به نام خدا

## تبیین الگوی زن مؤمنه و کنشگری او در ساختار خانواده اسلامی

### بر اساس آموزه های سوره احزاب

ربه کا ضامنی طحان<sup>۱</sup>

#### چکیده

این مقاله به تبیین الگوی زن مؤمنه و کنشگری او در ساختار خانواده اسلامی بر اساس آموزه های سوره احزاب می پردازد. سوره احزاب با دارا بودن آیات متعددی که به طور مستقیم و غیرمستقیم به جایگاه، نقش و وظایف زنان اشاره دارد، چارچوب جامعی برای طراحی الگوی زن مؤمنه ارائه می دهد (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، جلد ۱۷، ص ۳۸۹). یافته های تحقیق نشان می دهد که زن مؤمنه در منظومه اسلامی، کنشگری فعال در عرصه های مختلف خانواده و جامعه است که با حفظ کرامت انسانی و التزام به ارزش های اسلامی، نقش محوری در تحکیم نهاد خانواده و توسعه فرهنگی و معنوی جامعه ایفا می کند (طباطبایی، ۱۳۹۰، جلد ۱۶، ص ۳۲۰). این مقاله با روش توصیفی-تحلیلی و با استفاده از داده های قرآنی و تفاسیر معتبر، به استخراج و تبیین مولفه های اصلی الگوی زن مؤمنه از منظر سوره احزاب پرداخته است.

#### کلمات کلیدی

زن مؤمنه، کنشگری، خانواده اسلامی، سوره احزاب، الگوی اسلامی، قرآن کریم

#### مقدمه

خانواده به عنوان هسته بنیادین جامعه اسلامی، جایگاهی محوری در تحقق تمدن نوین اسلامی دارد و زن به عنوان محور کلیدی خانواده، نقشی بی بدیل در انتقال ارزش های اسلامی به نسل های آینده ایفا می کند (جوادی آملی، ۱۳۸۵، جلد ۱۵، ص ۲۴۵). سوره احزاب با پرداختن به جنبه های مختلف شخصیت و نقش زن در خانواده و جامعه، چارچوب ارزشمندی برای تبیین الگوی زن مؤمنه ارائه می دهد. این سوره با آیاتی همچون آیه ۳۵ که به برابری زن و مرد در پیشگاه خداوند تأکید می کند (قرآن کریم، احزاب: ۳۵)، آیه ۵۳ که حدود روابط را مشخص

---

<sup>۱</sup> طلبه سطح ۲ حوزه علمیه الزهرا سلام الله علیها دزفول

می سازد (قرآن کریم، احزاب: ۵۳) و آیات دیگر که به جنبه های مختلف زندگی زنان می پردازد، مبانی نظری جامعی برای طراحی الگوی اسلامی زن مؤمنه فراهم می آورد (مطهری، ۱۳۷۷، ص ۱۸۹).

در این مقاله، با استفاده از آموزه های سوره احزاب، به تبیین الگوی زن مؤمنه و کنشگری او در ساختار خانواده اسلامی پرداخته می شود. هدف این است که با تحلیل محتوای آیات این سوره و استفاده از تفاسیر معتبر، مولفه های اصلی این الگو استخراج و تبیین گردد.

پژوهشگران زیادی در این باره به تحقیق پرداخته اند: در حوزه نگارش کتاب تألیفاتی مانند زن در اندیشه اسلامی، مریم کرمی تبار (۱۳۸۷)، الگوی جامع شخصیت زن مسلمان، تعاریف و ساختار، محمد تقی سبحانی (۱۳۸۲)، زن و خانواده: برگرفته از بیانات حضرت آیت الله العظمی خامنه ای (مدظله العالی) رهبر معظم انقلاب اسلامی، امیرحسین بانکی پور فرد (۱۳۹۳) و نیز در حوزه مقالات افرادی چون معصومه محمدی نسب و معصومه نیکو خصال (۱۴۰۰) نقش بانوان در ایجاد تمدن نوین اسلامی با تاکید بر قرآن کریم و منویات مقام معظم رهبری، رحمت اله حمیدی (۱۴۰۱) نقش زن در ایجاد تمدن اسلامی از منظر مقام معظم رهبری با تاکید بر بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، زینب یاسری و نفیسه اخوان نیلچی (۱۳۹۷) تبیین الگوی مفهومی نقش آفرینی زنان در تحقق تمدن نوین اسلامی به این مطلب پرداخته اند.

مبانی نظری و مفهومی

## ۱,۱ جایگاه زن در قرآن کریم

قرآن کریم با رویکردی جامع به موضوع زن نگریسته و برای او کرامت و جایگاه والایی قائل شده است. آیه ۳۵ سوره احزاب به صراحت به برابری زن و مرد در پیشگاه خداوند تأکید کرده و ده ویژگی مشترک برای هر دو جنس برمی شمارد که شامل ایمان، اطاعت، راستگویی، صبر، خشوع، انفاق، روزه داری، پاکدامنی و ذکر بسیار خداوند است (قرآن کریم، احزاب: ۳۵). این آیه نشان می دهد که ارزش و پاداش الهی به جنسیت وابسته نیست، بلکه به اعمال، صفات اخلاقی و معنوی افراد مرتبط است (طباطبایی، ۱۳۹۰، جلد ۱۶، ص ۳۲۵).

اسلام تفاوتی میان زن و مرد قائل نیست و والاترین انسان در نزد خدا را با تقواترین می داند. خداوند متعال می فرماید:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ ۖ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا ۚ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ (حجرات/۱۳)

ای مردم، ما همه شما را نخست از مرد و زنی آفریدیم و آن گاه شعبه های بسیار و فرق مختلف گردانیدیم تا یکدیگر را بشناسید، همانا بزرگوار و با افتخارترین شما نزد خدا با تقواترین شماست، همانا خدا کاملاً دانا و آگاه است.

اسلام برای زنان در ابعاد فردی و اجتماعی قوانین ویژه ای وضع نموده و حقوق شایسته ای برای آنان قرار داده که موجب تعالی شخصیت آن ها است.  
خداوند حکیم می فرماید:

لَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ (آیه ۲۲۸ سوره بقره)

و برای زنان همانند وظایفی که بر دوش آن هاست [حقوق] شایسته ای قرار داده شده است.

## ۱,۲ خانواده اسلامی از منظر قرآن

خانواده در اسلام به عنوان نهادی مقدس و پایه اصلی جامعه اسلامی شناخته می شود. بر اساس آیات قرآن، اساس زندگی خانوادگی بر آرامش، مودت، رحمت و اخلاق استوار شده است (قرآن کریم، روم: ۲۱). در این ساختار، زن و مرد هر یک دارای نقش ها و مسئولیت های خاص خود هستند که در جهت تکامل یکدیگر و تحکیم بنیان خانواده عمل می کنند (مطهری، ۱۳۷۷، ص ۱۵۶).

## ۱,۳ کنشگری:

“کنشگری” یک اصطلاح جدید است مربوط به اواسط دهه ی هفتاد. این اصطلاح با مفاهیم جنبش اجتماعی، مقاومت، حمایت و اعتراض ارتباطی نزدیک دارد. کنشگری می تواند در بسیاری از اشکال و تنظیمات و به دلایل مختلفی صورت گیرد؛ به همین دلیل، آن دشوار به نظر می رسد. به طور کلی کنشگری به عنوان ارتباطات سیاسی غیر پارلمانی و یا اقدامی با هدف بازتعریف، انتقاد و یا به چالش کشیدن برخی از ساختارهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی جاری با قصد جایگزین کردن آن ها با ساختارهای مساوات طلبانه تر تعریف می شود (عبداللهی نژاد، ۱۴۰۰، ص ۱۰۶).

به بیان دیگر کنشگری یا اکتیویسم، به فعالیت های مختلف در عرصه های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی و... معطوف می گردد که با هدف ایجاد تغییر در این زمینه ها انجام می شود. فعالیت های مرتبط با کنشگری طیف وسیعی دارد و از نوشتن نامه های سرگشاده به مسئولان و رسانه ها تا برگزاری کارزارهای سیاسی، بایکوت، راهپیمایی خیابانی، اعتصاب، تحصن و... را دربرمی گیرد (بصیریان جهرمی، ۱۳۹۵، ص ۶۰).

تحلیل آیات کلیدی سوره احزاب مربوط به زن مؤمنه

۱،۲ آیه ۳۵ سوره احزاب: برابری در کرامت انسانی

این آیه به صراحت بر برابری زن و مرد در پیشگاه خداوند تأکید کرده و ده ویژگی مشترک برای هر دو جنس برمی شمارد. این ویژگی ها شامل ایمان، اطاعت، راستگویی، صبر، خشوع، انفاق، روزهداری، پاکدامنی و ذکر بسیار خداوند است (قرآن کریم، احزاب: ۳۵). این آیه نشان می دهد که ارزش و پاداش الهی به جنسیت وابسته نیست، بلکه به اعمال، صفات اخلاقی و معنوی افراد مرتبط است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، جلد ۱۷، ص ۳۹۵).

۲،۲ آیات ۵۰ و ۵۱ سوره احزاب: حدود روابط خانوادگی

این آیات به تنظیم روابط درون خانوادگی و حدود آن می پردازد. در این آیات، بر حفظ حریم ها و احترام متقابل تأکید شده است که نشان دهنده اهمیت نظم و انضباط در روابط خانوادگی از منظر قرآن است (قرآن کریم، احزاب: ۵۰-۵۱؛ طباطبایی، ۱۳۹۰، جلد ۱۶، ص ۳۴۲).

۲،۳ آیه ۵۳ سوره احزاب: حجاب و عفاف

این آیه به موضوع حجاب و عفاف زنان می پردازد. در این آیه، رعایت حجاب نه به عنوان محدودیت، بلکه به عنوان عاملی برای پاکی دل ها و حفظ کرامت زن معرفی شده است (قرآن کریم، احزاب: ۵۳؛ مطهری، ۱۳۷۷، ص ۲۱۰).

مولفه های الگوی زن مؤمنه در سوره احزاب

۳،۱ بعد اعتقادی و معنوی

زن مؤمنه بر اساس آموزه های سوره احزاب، دارای ایمان راسخ و اعتقادات عمیق اسلامی است. او با التزام به ارزش های دینی و انجام فرائض، در جهت تقرب به خداوند گام برمی دارد. ویژگی هایی همچون ایمان، اطاعت، خشوع و ذکر خدا که در آیه ۳۵ برشمرده شده، نشان دهنده بعد اعتقادی و معنوی زن مؤمنه است (قرآن کریم، احزاب: ۳۵؛ جوادی آملی، ۱۳۸۵، جلد ۱۵، ص ۲۶۰).

### ۳,۲ بعد اخلاقی و رفتاری

صداقت، صبر، پاکدامنی و دیگر فضایل اخلاقی از ویژگی های بارز زن مؤمنه است. او با رعایت این اصول، نه تنها در خانواده بلکه در جامعه نیز به عنوان الگوی اخلاقی ظاهر می شود. آیه ۵۳ سوره احزاب با تأکید بر حجاب و عفاف، بر بعد اخلاقی و رفتاری زن مؤمنه تأکید می کند (قرآن کریم، احزاب: ۵۳؛ مطهری، ۱۳۷۷، ص ۲۱۵).

### ۳,۳ بعد خانوادگی و نقش های مرتبط

زن مؤمنه در ساختار خانواده اسلامی، نقش محوری و کلیدی ایفا می کند. بر اساس آیات سوره احزاب و تفاسیر مربوطه، زن به عنوان "سیده بیتها" (بانوی خانه خود) شناخته می شود که مسئولیت اداره امور داخلی منزل را بر عهده دارد (حر عاملی، ۱۴۰۹ ق، جلد ۲۰، ص ۱۷۱). این نقش شامل مدیریت خانه، تربیت فرزندان، و حفظ حریم خانواده است.

### ۳,۴ بعد اجتماعی و کنشگری

زن مؤمنه در عرصه اجتماعی نیز به عنوان کنشگری فعال حضور دارد. بر اساس سیره پیامبر اکرم (ص)، زنان در صدر اسلام در عرصه های مختلف فرهنگی، علمی، پزشکی، سیاسی و نظامی حضور فعال داشتند (مطهری، ۱۳۷۷، ص ۲۳۰). این حضور با رعایت موازین اسلامی و حفظ کرامت زن همراه بود.

### کنشگری زن مؤمنه در ساختار خانواده اسلامی

### ۴,۱ کنشگری تربیتی و آموزشی

درون خانواده، عزیز و مکرم و محور مدیریت درونی خانواده است؛ شمع جمع افراد خانواده است؛ مایه انس و سکینه و آرامش است. کانون خانواده به وجود زن آرام میگیرد و سکینه و اطمینان پیدا می کند. (بانکی پور فرد، بی تا).

## ۵,۲ تأثیر ساختار خانواده بر رشد و تعالی زن مؤمنه:

ساختار خانواده اسلامی با ارائه چارچوبی روشن برای نقش ها و مسئولیت ها، زمینه رشد و تعالی زن مؤمنه را فراهم می آورد. در این ساختار، زن می تواند با آرامش خاطر به ایفای نقش های خود پرداخته و در مسیر کمال گام بردارد (مطهری، ۱۳۷۷، ص ۲۶۵).

خانواده، به عنوان سنگ بنای جامعه، نقش بی بدیلی در رشد و تعالی انسان ها، و به ویژه زن مؤمنه، ایفا می کند. این تأثیر را می توان از جنبه های مختلفی مورد بررسی قرار داد:

### • نقش خانواده در تکوین هویت و شخصیت:

خودشناسی و دست-یابی به هویت صحیح، سبب شناخت اهداف حقیقی در زندگی، وسایلی و راه-های رسیدن به آن اهداف و رفع موانع رسیدن به آنهاست. خانواده-ها

می-توانند با انتخاب نام مناسب برای فرزندان، هدیه و امانت الهی دانستن فرزندان، محبت به فرزندان، احترام به شخصیت آنان، کمک به خداشناسی و پرورش ایمان در کودک، تفاهم و همیاری، توجه به کودک و بازی با او، پرورش صحیح توانایی-های فرزندان، الگوی مناسب بودن برای فرزندان، توجه به لقمه حلال و حلال زادگی و... فرزندان را در نیل به هویت مناسب، یاری رسانند. (پرویز فرو حسینی محمد آباد)

### حمایت و توانمندسازی:

یکی از موضوعات مهم و قابل تامل خانواده مسئله اشتغال والدین و تعارض میان کار خانواده و تربیت فرزندان می باشد. اشاره به اشتباه های تربیتی والدین، نشان از ضرورت یادگیری امر مهم هنر تعلیم و تربیت و کاربست صحیح آن توسط والدین دارد. اشاره به نقش های زن و مرد، بهداشت روانی و رشد و توانمندسازی اعضای خانواده با شرح وظایف و مسئولیت های والدین و ضرورت تعادل بخشی بین زندگی خانوادگی و شغلی همراه با ارائه راهکارها، تعاون و همکاری کلیه اعضای خانواده و مدیریت بهره وری، اوقات فراغت و اشاره به نقش های مردان و زنان در کانون خانواده همراه با تمرینات از مسائل مهم توانمند سازی خانواده است. که امید است علاوه

بر اقبال از سوی جامعه دانشگاهی مورد توجه و عنایت خانواده‌ها، دست اندرکاران حوزه تعلیم و تربیت و تمام نهادهای مرتبط قرار گیرد.

(محمد مهدی شریعت باقری، انتشارات: دانشه

سال انتشار: ۱۴۰۳)

الگوهای تربیتی: والدین، به ویژه مادر، نقش الگویی بسیار مهمی برای دختران خود دارند. زن مؤمنه با مشاهده رفتار، گفتار و منش صحیح والدین خود، به ویژه مادر مؤمنه، درس‌های عملی زندگی، صبر، ایثار، عفاف و حجاب، و رعایت حقوق دیگران را فرا می‌گیرد. این الگوبرداری‌ها در شکل‌گیری شخصیت اسلامی و رشد تعالی او بسیار مؤثر است.

خانواده و انواع تربیت در رابطه با فرزندان

در رابطه با تربیت فرزندان، خانواده‌ها دو نوع هستند. خانواده‌هایی که به تربیت فرزندان اهمیت زیادی می‌دهند و به کوچک‌ترین مسائل مربوط به فرزندشان توجه دارند. نوع دوم که چندان سخت‌گیر نیستند و تنها به مسائل کلی می‌پردازند.

از آنجایی که تربیت فرزندان از مهم‌ترین مسائل در خانواده است باید حد وسط (نه سخت‌گیر و نه سهل‌گیر) را در تربیت الگوی خود قرار دهند. کودکان نخستین مرحله‌ی رشد و تربیت را در خانواده طی می‌کنند. بنابراین مهم است که خانواده‌ها به اندازه‌ی کافی برای تربیت وقت صرف کنند. (<https://goldonn.ir>)

نقش خانواده در تربیت نسل آینده:

تمامی فاکتورهای محیطی می‌توانند روی رشد کودک اثر داشته باشند و خانواده یکی از مهم‌ترین این فاکتورهاست.

اعضای خانواده اولین کسانی هستند که کودک کم‌سن شما ارتباط مرتب و دائم با آن‌ها دارد و از روی همان هاست که الگوها، ارتباطات و روابط با اعضای دیگر خانواده برای کودک تعریف می‌شود، در نتیجه‌ی این شناخت است که کودک شخصیت خود، دیگر افراد و جهانی که اطرافش است را درک می‌کند. خانه‌ای همراه با عشق و رسیدگی است که می‌تواند باعث شکوفایی کودک شده و فرصتی برای رشد و ارتباط با دیگران فراهم نماید.

(<https://hamkadeh.com>)

●

## چالش‌ها و فرصت‌ها:

قدیمی‌ترین و اساسی‌ترین و در عین حال بادوام‌ترین نهاد انسانی، نهاد خانواده است. مراقبت‌های اولیه در خانواده صورت می‌گیرد و نیازهای اساسی در آن تأمین می‌شود. این نهاد مهم و سرنوشت ساز در زندگی مدرن و شهری هم دچار آسیب‌های فراوانی شده است و از ایفای نقش اساسی خویش باز مانده است. امروزه ارزش‌های خانوادگی یا مربوط به خانواده، با ارزش‌های سنتی در تضاد و تناقض هستند. ارزش‌های خانوادگی مبتنی بر الزامات وفاداری، همدردی، تعهد، اعتماد، احترام به نقش و جایگاه بین اعضای خانواده است در حالی که ارزش‌های امروزی جدید بیشتر تمایل به تخصص، کارآیی و دستیابی به موقعیت اجتماعی بهتر و لذت و خشنودی و منفعت شخصی بالاتر می‌باشد. (شکریگی)

## جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

### ۶,۱ خلاصه یافته‌ها

این مقاله به تبیین الگوی زن مؤمنه و کنشگری او در ساختار خانواده اسلامی بر اساس آموزه‌های سوره احزاب پرداخت. یافته‌ها نشان داد که سوره احزاب با آیات متعددی که به موضوع زن و خانواده پرداخته، چارچوب جامعی برای طراحی الگوی زن مؤمنه ارائه می‌دهد. بر این اساس، زن مؤمنه دارای ابعاد مختلف اعتقادی، اخلاقی، خانوادگی و اجتماعی است که هر یک از این ابعاد در آیات مختلف سوره احزاب مورد تأکید قرار گرفته است (طباطبایی، ۱۳۹۰، جلد ۱۶، ص ۳۵۰).

به طور کلی، می‌توان گفت که خانواده‌ای که بر پایه ارزش‌های اسلامی بنا شده باشد، محیطی ایده‌آل برای رشد و تعالی زن مؤمنه فراهم می‌آورد. در چنین خانواده‌ای، زن می‌تواند به کمالات اخلاقی، فکری و روحی دست یابد و نقش مؤثری در تربیت نسل‌های آینده و ساختن جامعه‌ای سالم و متعالی ایفا کند.

### ۶,۲ پیشنهادات کاربردی

الگوی استخراج شده از این تحقیق می‌تواند به عنوان چارچوبی برای برنامه ریزی‌های آموزشی و فرهنگی مربوط به زنان در جامعه اسلامی مورد استفاده قرار گیرد. همچنین می‌تواند مبنایی برای طراحی برنامه‌های درسی مرتبط با آموزش‌های خانوادگی و تربیت اسلامی باشد (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، جلد ۱۷، ص ۴۲۰).

### ۶,۳ پیشنهادات برای تحقیقات آینده

پیشنهاد می شود در تحقیقات آینده، الگوی حاضر با استفاده از داده های تجربی مورد آزمون قرار گیرد. همچنین بررسی تطبیقی این الگو با دیگر الگوهای مطرح در زمینه زن و خانواده می تواند زمینه های تکامل و enrichment آن را فراهم آورد.

### ۶,۲ پیشنهادات کاربردی

الگوی استخراج شده از این تحقیق می تواند به عنوان چارچوبی برای برنامه ریزی های آموزشی و فرهنگی مربوط به زنان در جامعه اسلامی مورد استفاده قرار گیرد. همچنین می تواند مبنایی برای طراحی برنامه های درسی مرتبط با آموزش های خانوادگی و تربیت اسلامی باشد (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، جلد ۱۷، ص ۴۲۰).

### ۶,۳ پیشنهادات برای تحقیقات آینده

پیشنهاد می شود در تحقیقات آینده، الگوی حاضر با استفاده از داده های تجربی مورد آزمون قرار گیرد. همچنین بررسی تطبیقی این الگو با دیگر الگوهای مطرح در زمینه زن و خانواده می تواند زمینه های تکامل و enrichment آن را فراهم آورد.

### منابع

#### ۱. قرآن کریم

۲. بصیریان جهرمی، حسین و همکاران، رسانه های اجتماعی و مدیریت بحران؛ نقش تلفن های همراه هوشمند در کنشگری اجتماعی، نشریه رسانه، ش ۱، ۱۳۹۵.

۳. بهبودی. س. (۱۳۹۰). شرح اسم، انتشارات مؤسسه مطالعات و پژوهش های سیاسی

۴. بانکی پور فرد. ا. (۱۳۹۳). نقش و رسالت زن، انتشارات انقلاب اسلامی

۵. پرتوی، ر.، و امیری ینگجه، م.، و پرتوی، ف. (۱۳۹۶). عوامل مؤثر در نقش زن برای تحکیم بنیان خانواده.

دومین کنگره بین المللی نقش زن در سلامت خانواده و جامعه، تهران، دانشگاه الزهراء

www.sid.ir

۶. پیروز فر، س.، و حسینی محمد آباد، ع. (۱۳۹۵). نقش خانواده در تکوین هویت فردی فرزندان با تاکید بر آموزه های دینی. مقاله علمی ترویجی، پژوهش های اجتماعی اسلامی، دوره ۲۲، شماره ۱۱۱ - شماره پیاپی ۱۱۱، صفحه ۷۱-۹۴

۷. جوادی آملی. ع. (۱۳۸۵). زن در آینه جلال و جمال، انتشارات اسراء

۸. حر عاملی. م. (۱۴۰۹ ق). وسائل الشیعه، انتشارات آل البیت

۹. شریعت باقری. م. (۱۴۰۳). توانمندسازی خانواده، انتشارات دانژه

۱۰. شکر بیگی، ع. (۱۳۹۶). خانواده فرصت ها و چالش ها؛ به مناسبت روز ملی خانواده. بازیابی از

<https://jwudp.ut.ac.ir>

۱۱. طباطبایی. م. (۱۳۹۰). المیزان فی تفسیر القرآن، انتشارات بیروت: مؤسسه الأعلمی.

۱۲. عبدالهی نژاد، ع.، و محمدی نوسودی، س. (۱۴۰۰). کنشگری اجتماعی در فضای مجازی (مطالعه موردی کنشگران کُرد عراق)

<https://doi.org/10.22034/jcsc.2021.136200.2225>

۱۳. عطارزاده، م. (۱۳۸۷). فاطمه زهرا الگوی حضور اجتماعی سیاسی زن مسلمان، بازیابی از

<https://ensani.ir/fa/article>

۱۴. مطهری. م. (۱۳۷۷). نظام حقوق زن در اسلام، انتشارات صدرا

۱۵. مکارم شیرازی. ن. (۱۳۷۴). تفسیر نمونه، انتشارات دار الکتب الإسلامیه

۱۶. وظیفه، ز. (۱۴۰۴). نقش کنشگری بانوان در تربیت فرزندان مقاوم، مجله شمیم نرجس

<https://goldonn.ir.17>

<https://hamkadeh.com.18>